

STUDIJA O NACIONALNOM OKVIRU ZA ODRŽIVI RURALNI RAZVOJ

Autor: Mr Slavica Ašonja, dipl.ek.

Ovaj dokument izrađen je uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Mreže za ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini i ne može ni na koji način odražavati stavove Evropske unije.

Sarajevo, Decembar 2016.

Projekat "**ALTER** - **A**ctive **L**ocal **T**erritories for **E**conomic development of **R**ural Areas" je finansiran od strane Evropske Unije

Sadržaj

1. UVODNA RAZMATRANJA.....	1
1.1. Pojam ruralnog razvoja.....	1
1.2. Cilj i razlozi izrade studije	1
1.3. Metodologija	2
1.4. Struktura dokumenta	2
2. INSTITUCIONALNI OKVIR	2
2.1. Država Bosna i Hercegovina	3
2.2. Entitet: Federacija Bosna i Hercegovina.....	5
2.3. Entitet: Republika Srpska.....	6
2.4. Distrikt Brčko	7
2.5. Jedinice lokalne samouprave – opštine.....	7
3. RURALNI RAZVOJ U EU	8
4. PRIDRUŽIVANJE EVROPSKOJ UNIJI	8
5. STANJE RURALNOG RAZVOJA U BIH	9
5.1. Ruralni razvoj u brojkama.....	9
6. STANJE CIVILNOG SEKTORA U BIH.....	10
7. SARADNJA IZMEĐU JAVNOG I NEVLADINOG SEKTORA.....	11
8. MEHANIZMI PARTICIPACIJE U PROCESU DONOŠENJA ODLUKA	12
8.1. Lokalni nivo.....	12
8.2. Viši nivoi vlasti	12
9. ANALIZA GAP-a	13
9.1. Istorijski kontekst.....	13
9.2. Političko i administrativno uređenje	13
9.3. Pristup strateškom planiranju	14
9.4. Pristup ruralnom razvoju	14
10. ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	15
10.1. ZAKLJUČCI	15
REZIME ZAKLJUČAKA	17
10.2. PREPORUKE	17
LITERATURA	19
Internet stranice institucija:	20

1. UVODNA RAZMATRANJA

1.1. Pojam ruralnog razvoja

Pojam razvoja se određuje kao ostvarivanje ubrzanog ekonomskog rasta, kako bi se povećao kvalitet života brojnih stanovnika i ostvarili globalni politički ciljevi. Otuda slijedi da je ruralni razvoj proces kojim se unapređuje privredni, društveni, socijalni i politički život stanovnika određenog ruralnog područja, užeg (sela, manjeg mjesta) ili šireg (određene regije).

U određivanju ruralnosti najčešće se kombinuju demografski i ekonomski pokazatelji. Prema kategorizaciji EU, pod „ruralnim“ područjem se smatra područje sa naseljenošću do 150 stanovnika po km², znači osnova za određivanje je demografski pokazatelj. Međutim, u određivanju ruralnosti neophodno je uzeti u obzir i druge indikatore, kao što su: veličina naselja, profesionalna struktura i dominantna proizvodnja jedne sredine. Iz osnovne razlike, a to je gustina naseljenosti proizilaze i sve ostale razlike i osnovni zaključak je da distinktivna demografska obilježja nisu uzrok već posledica ekonomskih razlika između ruralnog i urbanog.

Pojam i koncept ruralnog razvoja, onako kako ga danas shvatamo i interpretiramo, je inače savremeni koncept. U razvijenim zemljama se pojavio poslednjih nekoliko decenija kao pokušaj rješavanja kompleksnih problema ruralnih zajednica. Razlog za uvođenje ovog pristupa je neravnomjeran teritorijalni razvoj, koji se smatra osnovnim uzrokom siromaštva. Modeli ruralnog razvoja su u stalnom procesu evolucije, traženju najoptimalnijih rješenja za zadovoljenje potreba ruralnog stanovništva. Takođe, a što je i najvažnije, u vezi sa demografskim faktorom spomenutim na početku, osnovni cilj politike ruralnog razvoja je unapređenje uslova života stanovnika u ruralnim područjima, a posledično tome smanjenje depopulacije i poboljšanje starosne strukture u korist mlađe populacije.

1.2. Cilj i razlozi izrade studije

Cilj izrade ove studije da se na osnovu analize nacionalnog zakonodavnog i strateškog okvira u Bosni i Hercegovini, kreiraju zaključci i preporuke za organizacije civilnog društva za mogućnost poboljšanja okvira za održivi ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini i postizanje standarda za približavanje EU. Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina i ruralni razvoj, postojeća zakonodavna i strateška rješenja su rezultat socio-ekonomskih i političkih promjena koje su se dešavale prvenstveno poslednjih dvadesetak godina (postratno društvo, tranzicija, političke krize). Međutim, i prije toga privredna i politička kretanja u Jugoslaviji su uticala na izmjenu društvenih i socijalnih struktura u ruralnim, odnosno urbanim sredinama. Zbog toga se u analizi i preporukama moraju uzeti u obzir specifični društveno-ekonomski i politički okvir, tradicija, mentalitet, javna svijest i mnoštvo drugih faktora specifičnih za Bosnu i Hercegovinu. Situaciju dodatno komplikuje složena politička uređenost, koja posebno u domenu ruralnog razvoja još uvijek nije dala adekvatno rješenje.

U vezi sa temom ove studije, važno je istaći da savremeni koncept ruralnog razvoja počiva na participativnoj demokratiji. U modele ruralnog razvoja su inkorporirani mehanizmi koji omogućavaju učešće svih zainteresovanih strana u planiranje i provođenje politika ruralnog razvoja. Učešće se ostvaruje putem legitimnih predstavnika određene interesne grupe, bilo da su u pitanju javna, privatna ili civilna tijela. Za svaku od ovih grupa je važno da prepozna stvarnu moć koju ima u „pregovaračkom“ procesu sa konačnim donosiocima strategija i politika, odnosno sa nadležnim javnim tijelima. Organizacije civilnog društva imaju mogućnost, ali i obavezu da se na što bolji i efikasniji način uključe u procese ruralnog razvoja.

Studija je izrađena u okviru projekta pod nazivom „ALTER – Active Local Territories for Economic development of Rural areas“ koji je finansijski podržan od strane EU. Opšti cilj projekta je: „Stimulisati zakonodavno i finansijsko okruženja za razvoj civilnog društva, osnažiti civilno društvo da bude

djelotvoran i odgovoran nezavisan akter, te poboljšati kapacitete civilnog društva za dijalog s vladama radi utjecaja na politike i procese donošenja odluka u održivom razvoju ruralnih zajednica i učiniti ih odgovornim za njihov nastup prema građanima i društvu u cjelini“.

Specifični cilj 1: Jačanje kapaciteta OCD-a i mreža OCD-ova koje doprinose održivom društveno-ekonomskom razvoju ruralnih područja u zemljama Zapadnog Balkana i Turske za njihovo aktivno sudjelovanje u planiranju i provođenju politika, izgradnju jakog civilnog društva u ruralnim područjima, kao i unapređenje regionalnog razvoja kroz povezivanje i suradnju.

Specifični cilj 2: Izgradnja partnerstava između OCD-a i mreža OCD-ova s javnim institucijama i njihovo uključivanje u procese donošenja odluka i upravljanja procesima, za dobrobit ruralnih zajednica u tim zemljama.

1.3. Metodologija

Metode koje su korišćene u izradi studije su:

(1) Prikupljanje i analiza relevantne literature i dokumentacije, kao i okolnosti povezanih sa ruralnim razvojem u Bosni i Hercegovini i zemljama Evropske Unije.

(2) Prikupljanje i analiza podataka, informacija i istraživanja od relevantnih institucija i organizacija u vezi sa ruralnim razvojem u Bosni i Hercegovini i zemljama Evropske Unije.

1.4. Struktura dokumenta

Dokument je struktuiran tako da se nakon uvodnih izlaganja u prvom dijelu dokumenta daje pregled stanja i politika relevantnih za temu studije, a to su: institucionalni okvir sa nadležnostima za politike ruralnog razvoja, stanje ruralnog razvoja te civilnog sektora i njegove saradnje sa javnim sektorom, kao i EU politika ruralnog razvoja i proces pridruživanja BiH.

U drugom dijelu dokumenta data je kratka analiza GAP-a između sadašnjeg stanja u odnosu na potencijalno željeno stanje sa ključnim razlozima relevantnim za ruralni razvoj u kontekstu zakonskog i strateškog okvira.

U trećem dijelu dokumenta izvedeni su glavni zaključci koji determinišu sadašnje stanje i predstavljaju polaznu osnovu za dalje aktivnosti nevladinog sektora. Na kraju su date preporuke nevladinom sektoru, prvenstveno onom koji djeluje u oblasti ruralnog razvoja respektujući sve činjenice i ograničenja navedene u kompletnom tekstu.

2. INSTITUCIONALNI OKVIR

Sadašnje teritorijalno-administrativno uređenje Bosne i Hercegovine je rezultat Dejtonskog mirovnog sporazuma iz 1995. godine, kojim je Bosna i Hercegovina kreirana kao izuzetno decentralizovana država sa dva konstitutivna entiteta- Federacija BiH (51% teritorije) i Republika Srpska (49% teritorije). Oblast Brčkog, koje je bilo predmet spora i međunarodne arbitraže, proglašeno je 2000. godine distriktom, tako da se država Bosna i Hercegovina sastoji od dva entiteta i Distrikta Brčko.

Federacija BiH je entitet koji se sastoji od 10 kantona¹, koji se dalje administrativno dijele na 84 opštine. Republika Srpska je entitet koji se administrativno dijeli na regije², a regije se dalje dijele na 63 opštine.

---

¹ Kantoni u FBiH: Unsko-sanski, Posavski, Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski, Srednjobosanski, Hercegovačko-neretvanski, Zapadno-hercegovački, Sarajevski i Livanjski kanton (Kanton 10)

² Regije u Republici Srpskoj: Banja Luka, Dobojski, Bijeljina, Pale i Trebinje

U Bosni i Hercegovini se vlast vrši na nivou države, entiteta, Distrikta Brčko, kantona, gradova i opština. Zakonodavnu vlast imaju država, entiteti, Distrikt Brčko i kantoni u FBiH, što znači da u Bosni i Hercegovini postoji 14 zakonodavnih tijela. Entiteti imaju vlastite ustave koji trebaju biti usaglašeni sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

Institucionalni okvir za provođenje politika ruralnog razvoja definisan je na svim nivoima vlasti. Na nivou države Bosne i Hercegovine, za politike ruralnog razvoja nadležno je Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa pri Vijeću Ministara. Na nivou entiteta tu nadležnost imaju entitetska ministarstva- u Federaciji BiH Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva te na nivou kantona ministarstva istih nadležnosti, u Republici Srpskoj Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. U Distriktu Brčko Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu. Iz naziva izvršnih tijela- ministarstava očito je da ruralni razvoj nije našao mjesto u nazivu ni jednog ministarstva u BiH. Iako je koncept ruralnog razvoja multisektorski, povezan sa svim aspektima života i rada u ruralnim područjima, on je u domenu politika u većini zemalja primarno povezan sa poljoprivredom. S jedne strane razlog tome je pretežna djelatnost, tj. poljoprivreda, koja je ekonomska osnova stvaranja novih vrijednosti, a s druge strane tek savremeni koncept ruralnog razvoja pravi distinkciju između sela i ruralnog područja, ali je ono istorijski ostalo povezano sa poljoprivredom. Ruralni razvoj je de facto unapređenje standarda života ruralnih stanovnika neovisno da li se radi o dohotku iz poljoprivrede ili izvan nje³. Ruralni razvoj ima svoju ekonomsku, društvenu i socijalnu komponentu, a vezivanje primarno za poljoprivredu daje mu potpuno pogrešnu konotaciju u naprijed navedenim institucionalno-političkim rješenjima⁴.

2.1. Država Bosna i Hercegovina

Institucionalna nadležnost⁵: Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa pri Vijeću ministara koje nadležno je za obavljanje poslova i zadataka koji se odnose na definisanje politike, osnovnih principa, koordinaciju djelatnosti i usklađivanje planova entitetskih organa vlasti i institucija na međunarodnom planu u oblasti ruralnog razvoja.

U okviru Ministarstva djeluje Sektor poljoprivrede, ishrane, šumarstva i ruralnog razvoja. Poslovi ruralnog razvoja obavljaju se u okviru Odsjeka za koordinaciju politike poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja. Odsjek obezbjeđuje sve neophodne usluge i funkcije koje omogućavaju Ministarstvu da

- preuzme koordinirajuću ulogu u definisanju i usaglašavanju okvira institucionalnih struktura, nadležnosti, odgovornosti, sistem podnošenja izvještaja, izradu propisa, koordinacione mehanizme, konsultacione procese, prava, obaveze i mjere za sprovođenje na svim nivoima vlasti u BiH uključenih u razvoj ruralnih oblasti;
- priprema izradu dokumenata strateškog planiranja ruralnog razvoja, te operativnih programa; priprema mjere i operativni Okvirni plan za koordinirano uvođenje mjera koje su kompatibilne sa tri osnovne kategorije mjera ruralnog razvoja za koje će biti omogućena pomoć u okviru Uredbe Vijeća EU o predpristupnoj pomoći (IPARD): priprema strateške planove i operativne programe BiH;
- povjerava i koordinira doprinose komponentama plana;

³ 53% ruralnih domaćinstava ostvaruju prihode od zaposlenja, 50% ih prima socijalne naknade, a tek 9% ih ostvaruje novčane prihode od poljoprivrede, koji u prosjeku čine oko 6% ukupnih prihoda domaćinstava. Izvor: UNDP „Ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini: Mit i stvarnost“, 2013.

⁴ Od država nastalih od bivše Jugoslavije, samo Crna Gora ima Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja. Od država šireg okruženja, jugoistočne Evrope ruralni razvoj je našao svoje mjesto u nazivu ministarstva, samostalno ili sa drugim sektorima u Rumuniji (Ministarstvo za poljoprivredu i ruralni razvoj), Grčkoj (Ministarstvo za ruralni razvoj i prehranu), Albaniji (Ministarstvo poljoprivrede, ruralnog razvoja i voda), Mađarskoj (Ministarstvo ruralnog razvoja). U Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji i Bugarskoj ruralni razvoj je sektor/odjel pri ministarstvima poljoprivrede.

⁵ Izvor: zvanična web stranica Ministarstva spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH www.mvteo.gov.ba

- razrađuje prijedloge za izgradnju osnovnih indikatora i indikatora ostvarenja na različitim regionalnim nivoima u BiH koji su ekvivalentni sa nivoima od 1-4 Nomenklature prostornih statističkih jedinica EU (Nomenclature Of Units For Territorial Statistics - NUTS);
- razvija metod za identifikaciju regija sa najozbiljnijim nepogodnostima i njihovim potrebama za različite kategorije mjera ruralnog razvoja i infrastrukture;
- koordinira razvoj okvirnog budžeta za implementaciju relevantnih strateških planova ruralnog razvoja i operativnih programa;
- koordinira pripremu okvirnog plana resursa i troškova za obezbjeđenje obuke, publikacija i informisanja lokalnih zajednica i organizacija koje predstavljaju lokalne zajednice ili pomažu u motivaciji zajednica u ruralnom razvoju, uključujući uspostavljanje i rad organizacija zasnovanih na strukturi EU LEADER (ili sličnim šemama).

Zakonodavni okvir: Osnov za provođenje politike ruralnog razvoja na nivou Bosne i Hercegovine definisan je Zakonom o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju BiH⁶. Ciljevi Zakona definisani su u članu 1. i glase:

- a) utvrditi okvir za institucionalne strukture, nadležnosti, odgovornosti, izvještajne linije, propise, koordinacijske mehanizme, procese konzultacija, prava, obveze i provođenje mjera na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: BiH) koje su uključene u razvijanje sektora poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja;
- b) utvrditi okvir i mehanizme za jačanje konkurentnosti, kvalitete poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda te primjenu standarda potrebnih za ostvarivanje dinamičnijeg razvoja u sektoru poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja;
- c) utvrditi okvir i mehanizme potrebne za pripremu pridruživanja i ulaska u Europsku uniju (u daljnjem tekstu: EU) i ispuniti sve obveze određene međunarodnim sporazumima u vezi sa sektorom poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja u BiH;
- d) utvrdi okvir za osiguravanje usklađenosti sektorskih strategija i agroekonomskih politika, posebnih provedbenih mjera i procedura za koordinirani razvoj sektora poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja BiH;
- e) utvrditi okvirne ciljeve sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja i definirati okvirne mjere potrebne za njihovo ostvarenje.

Definisano je da će mjere politike ruralnog razvoja biti postupno prilagođavane na svim nivoima vlasti radi usklađivanja s vrstama mjera u EU. Mjere su podijeljene u tri osnovne grupe:

- a) Mjere za porast konkurentnosti,
- b) Mjere za zaštitu ruralne ekologije,
- c) Mjere za diverzifikaciju djelatnosti u ruralnim područjima i mjere poboljšanja kvaliteta života u ruralnim područjima.

Mjere se dalje razrađuju sektorskom strategijom (Strategijom ruralnog razvoja) i akcionim planom.

Iako ovaj Zakon na svobuhvatan način definiše sektor poljoprivrede i aktivnosti koje treba preduzeti da bi se uspostavila jedinstvena poljoprivredna politika na nivou BiH, on se ne implementira u praksi. Član 7. Zakona obavezuje MVTEO da u saradnji sa entitetskim ministarstvima i Distriktom Brčko radi na izradi politika, vrši efektivnu usklađenost i koordinaciju strategija u BiH i akcionih planova, između ostalog za sektor ruralnog razvoja. U Izvještaju MVTEO za 2015. godinu navodi se da je pripremljen tekst izmjena Zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju BiH. Izmjene se odnose na brisanje članova 11. i 20. koji se odnose Agenciju za sigurnost hrane BiH i politika prehrane,

⁶ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 50/08

odnosno na Referentni laboratorij i druga tijela za testiranje, tako da se suštinski izmjene ne dotiču ruralnog razvoja.

Strateški okvir: Strategija ruralnog razvoja na nivou BiH nikada nije izrađena. Aktivnosti na izradi strategije započete su u 2015. godini kada je Ministar spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH donio Odluku o pristupanju izradi strateškog plana ruralnog razvoja BiH i Odluku o formiranju interresorne komisije za izradu nacrtu strateškog plana ruralnog razvoja BiH⁷.

Izrada jedinstvene strategije ruralnog razvoja za BiH sa uspostavljanjem IPARD implementacijske strukture, u okviru cjelovite strukture Decentralizovanog sistema implementacije (DIS) i njenom akreditacijom od strane Evropske komisije, bili bi ispunjeni preduslovi za korištenje IPARD sredstava. Uspostavljanje IPARD struktura je započeto još 2009. godine. Pri MVTEO su formirane interresorne radne grupe sa zadatkom da pripreme model IPARD operativne strukture u BiH. Pored intenzivnog rada IPARD operativne strukture sve do danas nisu uspostavljene. Razlog tome je što nije postignut politički dogovor. Prema institucionalnom ustrojstvu i nadležnostima u BiH, sistemi plaćanja podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju nadležnost su na nivou entiteta. Prema odredbama EU regulatornog okvira za IPARD u zemljama kandidatima se mora uspostaviti jedinstvena struktura, odnosno jedinstvena struktura na nivou države BiH. Mogućnost korišćenja fondova za razvoj poljoprivrede i ruralnih oblasti u BiH bilo bi posebno značajno s obzirom da je cilj istih jačanje konkurentnosti poljoprivrede zemlje korisnice, dostizanje standarda EU, kao i priprema i jačanje kapaciteta institucija za implementaciju politika koje su obavezne po sticanju statusa člana EU.

U Izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu za 2016. godinu naglašeno je da u narednoj godini (2017), Bosna i Hercegovina treba posebno da izradi i usvoji cijelodržavni strateški plan za ruralni razvoj i dogovori uspostavljanje nacionalne strukture za dobijanje pretpristupne pomoći u sektoru poljoprivrede kroz Instrument za pretpristupnu pomoć za ruralni razvoj.

2.2. Entitet: Federacija Bosna i Hercegovina

Institucionalna nadležnost: Federalno Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva vrši uprvane, stručne i druge poslove koji se odnose na sektor ruralnog razvoja. U Federaciji BiH nadležnosti su dodatno podijeljene, tako da svih 10 kantona ima uspostavljene institucionalne kapacitete nadležne za pitanja ruralnog razvoja u okviru sektora za poljoprivredu⁸.

Operativni poslovi se obavljaju u okviru Sektora za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe, odnosno u Odsjeku za ruralni razvoj, koji obavlja poslove pripreme strategije; usklađivanja politike ruralnog razvoja sa politikom ruralnog razvoja EU; saraduje sa ministarstvima na državnom i kantonalnom nivou, kao i sa opštinskim tijelima; kreira i implementira mjere ruralnog razvoja te vrši monitoring i analizu učinaka.

Zakonodavni okvir: Osnov za provođenje politike ruralnog razvoja na nivou entiteta Federacija BiH je Zakon o poljoprivredi⁹ i Zakon o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju¹⁰. Razvoj i očuvanje ruralnih područja i očuvanje tradicionalnih ruralnih vrijednosti su osnovni ciljevi poljoprivredne politike u oblasti ruralnog razvoja. Ciljevi poljoprivredne politike (pa tako i ruralnog

---

⁷ Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH, u saradnji sa TAIEX EU, organizovao je u aprilu 2016. godine radionicu na temu „EU politika ruralnog razvoja 2014-2020 i njen značaj za pripremu strategija ruralnog razvoja u zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU“, gdje su učestvovali i predstavnici Mreže za ruralni razvoj u BiH.

⁸ Radi postizanja cilja izrade ove Studije i ograničenog prostora za opservaciju, zakonodavni i strateški okvir detaljno je obrađen do nivoa entiteta.

⁹ „Službene novine Federacije BiH“ br. 88/07, 4/10 i 7/13

¹⁰ „Službene novine Federacije BiH“ br. 42/10

razvoja) ostvaruju se putem mjera¹¹ koje donose od državnog, preko federalnog i kantonalnog nivoa do opštinskog nivoa. Zakonom je definisano da će se mjere podrške za poljoprivredu i ruralni razvoj postepeno prilagođavati na svim nivoima vlasti u cilju usklađivanja sa vrstama mjera u EU. Zakonom o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju definisano je da se plaćanja u sklopu mjera strukturne politike provode kroz Model ruralnog razvoja, ali pravilnik kojim bi se ovaj model razradio i implementirao nije donešen, tako da se ovaj model ne implementira u praksi.

Strateški okvir: Na nivou Federacije BiH postoji Srednjoročna strategija razvoja poljoprivrednog sektora za period 2015-2019.godina, koja je fokusirana isključivo na sektor poljoprivrede, ali je za ovaj planski period jedini strateški dokument koji se direktno dotiče unapređenja uslova ruralnih područja kroz sektor poljoprivrede. Program ruralnog razvoja za period 2016-2020. godina je pripremljen, ali još uvijek nije usvojen od strane nadležnih tijela. Osnovi ciljevi programa ruralnog razvoja jesu stvaranje kvalitetnog ambijenta da poljoprivredni proizvođači, prerađivači, ali i druge privredne djelatnosti na ruralnom prostoru podignu ekonomsku učinkovitost i stvore nova radna mjesta.

2.3. Entitet: Republika Srpska

Institucionalna nadležnost: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede vrši upravne i druge stručne poslove u oblasti ruralnog razvoja. Operativni poslovi se obavljaju u Resoru poljoprivrede, prehrambene industrije i ruralnog razvoja pri Odjeljenju za ruralni razvoj. Odjeljenje je nadležno za izradu zakonskih i podzakonskih propisa, strateških dokumenata, praćenje međunarodnih propisa, usklađivanje sa EU politikama, koordinaciju sa svim uključenim stranama u realizaciji strateških dokumenata, planiranje i provođenje mjera ruralnog razvoja, pripremu i implementaciju svih oblika konkluzivnih i edukativnih modela (radionica, foruma i sl).

Zakonodavni okvir: Osnov za provođenje politike ruralnog razvoja na nivou entiteta Republika Srpska je Zakon o poljoprivredi Republike Srpske¹² i Zakon o obezbjeđenju i usmjeravanju sredstava za razvoj poljoprivrede i sela¹³. U proceduri je donošenje Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju. Ovim Zakonom su predviđeni podsticaji za mjere ruralnog razvoja, kojim su definisani podsticaji za politiku ruralnog razvoja, za održivo upravljanje prirodnim resursima i podrške integralnom ruralnom razvoju, kao i minimalne iznose za isplatu. Razlog za donošenje Zakona je njegovo usklađivanje sa Strateškim planom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske za period 2016-2020. godina, kojim je predviđena primjena novog modela finansijske podrške za realizaciju politike razvoja poljoprivrede i ruralnih područja. Pravilnikom o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela od 2014. godine pa nadalje zaključno sa 2016. godinom izostavljene su mjere podrške ruralnom razvoju.

Strateški okvir: Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske 2016-2020. godina u smislu planskog kontinuiteta je naslijedio prethodna dva strateška dokumenta Strategiju razvoja poljoprivrede Republike Srpske do 2015. godine, koja je usvojena 2007. godine i Strateški plan ruralnog razvoja Republike Srpske za period 2010-2015.godina. Strategijom je definisano 5 osnovnih ciljeva i 6. horizontalni cilj. Prva tri osnovna cilja se odnose na poljoprivredu, konkurentnost poljoprivrede i tržišnost poljoprivrednih proizvoda, a 4. i 5. cilj na održivo upravljanje prirodnim resursima i uravnoteženi integralni ruralni razvoj koji će se realizovati Politikama ruralnog razvoja. Horizontalni cilj „Sistemska podrška razvoju sektora poljoprivrede i ruralnih područja“ odnosi se na sve one aktivnosti i mjere koje je potrebno preduzeti u cilju stvaranja podsticajnog okruženja za razvoj sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja u cjelini.

---

¹¹ Mjere: Tržišno-cjenovne politike, strukturne politike, zemljišne politike i novčane podrške u poljoprivredi

¹² „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 70/06, 20/07, 86/07 i 71/09

¹³ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 43/02 i 106/09

2.4. Distrikt Brčko

U Distriktu Brčko Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu je nadležno poslove poljoprivrede i ruralnog razvoja. Na osnovu Zakona o podsticaju u poljoprivrednoj proizvodnji na godišnjem nivou se donosi Pravilnik o načinu i uslovima za podsticaj u poljoprivrednoj proizvodnji, kojim su definisana sredstva podsticaja za ruralni razvoj. Međutim, struktura i namjena sredstava su vezana za poljoprivredu, tako da se i ovim dokumentom ruralni razvoj deklarise kao razvoj poljoprivrede. Ruralni razvoj prema Pravilniku iz 2016.godine obuhvata investiranje u poljoprivrednu mehanizaciju (samohodnu i priključnu), prerađivačke kapacitete, ostale poljoprivredne investicije i certificiranje po standardima GLOBALGAP-a.

Osim podrške ruralnom razvoju kako je naprijed definisano na svim nivoima vlasti postoje mjere podrške ruralnom razvoju koje su definisane strateškim i zakonskim dokumentima u drugim oblastima, kao što su turizam, razvoj sporta, privreda, gender akcioni planovi itd, ali mjere nisu sinhronizovane niti usklađene sa nekim opštim strateškim dokumentom kako horizontalno – između različitih tijela na istom nivou vlasti, tako i vertikalno između viših i nižih nivoa vlasti na prostoru cijele BiH.

2.5. Jedinice lokalne samouprave – opštine

S obzirom da 61% stanovništva BiH živi u ruralnim opštinama, ruralnom razvoju na lokalnom nivou bi trebalo posebno da se posvete jedinice lokalne samouprave i da shvate da su oni generatori ruralnog razvoja u punom smislu. Nadležnosti JLS su upravo definisane tako da obuhvataju sve oblasti života. Određene nadležnosti su samostalne ili se obezbjeđuju u koordinaciji sa višim nivoima: obezbjeđenje infrastrukturnih, ekonomskih, socijalnih i administrativnih uslova prilagođenih lokalnim potrebama.

Nivo lokalne samouprave je najbliži građanima pa prema tome i najodgovorniji za stvaranje okruženja koje omogućava ekonomski razvoj i jako civilno društvo. Skoro sve opštine u BiH imaju sopstvene strategije razvoja, što im je i obaveza po zakonima o lokalnoj samoupravi u FBiH, odnosno u Republici Srpskoj. Određeni broj opština ima izrađene i sektorske strategije razvoja, između ostalih strategije ruralnog razvoja.

Kada govorimo o ruralnom razvoju na lokalnom nivou, važno je napomenuti inicijative za uvođenje LEADER¹⁴-a i formiranje Lokalnih akcionih grupa. Iako je LEADER fond dostupan samo državama članicama EU, u cilju jačanja kapaciteta lokalnih aktera uključenih u proces ruralnog razvoja u predpristupnom periodu, u BiH je u prethodnih 10 godina bilo nekoliko inicijativa i projekata koje su podržale osnivanje LAG-ova. Trenutno ih je formalno registrovano sedam¹⁵. Svi LAG-ovi u BiH su registrovani kao udruženja građana i rade kao klasična udruženja na projektnom principu, s manje ili više podrške od strane opština osnivača. U radu LAG-ova u BiH je evidentno da se vremenom gubi veza sa principima LEADER-a, zbog nedostupnosti namjenskog fonda, zbog čega participacija i saradnja između sektora unutar LAG-a nije na zadovoljavajućem nivou. Iako LEADER fond nije dostupan zemljama koje nisu članice EU, jačanje partnerstava i saradnje između sva tri sektora: javnog, privatnog i civilnog omogućava i u ovoj fazi kreiranje i implementaciju zajedničkih projekata koji za cilj imaju ruralni razvoj, odnosno razvoj LAG područja.

---

¹⁴ LEADER (Akronim od francuskih riječi „Liaison Entre Actions de Developpment de l’Economie Rurale“, što u prevodu znači „Povezivanje akcija za razvoj ruralne ekonomije“) pristup za ruralni razvoj pokrenut je u Evropskoj Uniji 1991. godine sa ciljem unapređenja razvojnih potencijala ruralnih oblasti oslanjajući se na lokalne inicijative i sposobnosti, promovišući sticanje znanja o lokalnom integrisanom razvoju.

¹⁵ LAG Una-Sana, LAG Regije Doboje, LAG Devetak, LAG Savus, LAG Drina, LAG Drina-Birač, LAG Vrbanja-Ukrina.

3. RURALNI RAZVOJ U EU¹⁶

Politika ruralnog razvoja u EU predstavlja „drugi stup“ te sa sistemom direktnih plaćanja poljoprivredi - „prvi stup“ čini zajedničku poljoprivrednu politiku, čiji je cilj odgovaranje na niz privrednih, okolišnih i socijalnih izazova ruralnih područja u 21. vijeku.

Politika ruralnog razvoja EU-a finansira se iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) čija je vrijednost u razdoblju od 2014. do 2020. 100 milijardi EUR, pri čemu svaka država članica EU-a prima finansijska sredstva za sedmogodišnje razdoblje.

Politika ruralnog razvoja i drugi Evropski strukturni i investicijski fondovi imaju niz zajedničkih ciljeva. Države članice od 2014. nadalje moraju uspostaviti partnerski sporazum kojim se zahtijeva koordinacija svih strukturnih investicijskih sredstava EU-a u svakoj državi. Partnerskim sporazumom utvrđuje se nacionalna strategija za korištenje evropskih strukturnih i investicijskih fondova.

Države članice i regije izrađuju svoje programe ruralnog razvoja na temelju potreba svojih područja radeći pritom na rješavanju bar četiri od sljedećih šest zajedničkih prioriteta EU-a:

- podsticanje prenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima
- jačanje isplativosti i konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede te promovisanje inovativnih poljoprivrednih tehnologija i održivog upravljanja šumama
- promovisanje organizacije lanca snabdijevanja hranom, dobrobiti životinja te upravljanja rizikom u poljoprivredi
- obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosistema povezanih s poljoprivredom i šumarstvom
- promovisanje efikasnosti resursa te podsticanje pomaka prema privredi s niskim nivoom ugljika otpornom na klimatske promjene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru
- promovisanje društvene uključenosti, suzbijanja siromaštva i privrednog razvoja u ruralnim područjima.

4. PRIDRUŽIVANJE EVROPSKOJ UNIJI

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) sa Bosnom i Hercegovinom potpisan je 2008. godine i stupio je na snagu u junu 2015. godine. Potpuna provedba SSP-a, uključujući njegovo prilagođavanje, važan je element opredijeljenosti zemlje u procesu evropskih integracija. Zajedno sa uspostavljanjem funkcionalnog mehanizma koordinacije o pitanjima EU, prilagođavanje SSP-a je bilo neriješeno pitanje koje je zemlja trebala prioritetno riješiti na putu EU integracija. Rješavanje ovih pitanja omogućilo je Bosni i Hercegovini da krene naprijed na putu ka EU, kao što se pokazalo zahtjevom Vijeća EU od 20. septembra 2016. godine Evropskoj komisiji da pripremi Mišljenje o zahtjevu za članstvo koje je Bosna i Hercegovina podnijela 15. februara 2016. godine.

Zbog neispunjavanja potrebnih uslova (prevashodno se misli na usvajanje sektorske strategije za cijelu zemlju) BiH nije bila u mogućnosti koristiti sredstva iz IPA-e II (2014-2017). Ukoliko dođe do ispunjavanja potrebnih uslova, sredstva iz IPA-e II za razdoblje 2018-2020 bi se mogla usredotočiti na daljnje preuzimanje i provedbu pravne stečevine EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, sigurnosti hrane, veterinarstva i fitosanitarne politike, uključujući i ribarstvo.

Dodatna pomoć za izgradnju kapaciteta mogla bi biti razmotrena u cilju unapređenja institucionalnih struktura u sektoru, tj. ministarstava, laboratorija, inspektorata, itd, uključujući i provođenje priprema

---

¹⁶ Izvor: https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_hr

za IPARD (informacioni sistemi, pravni okvir, usavršavanje kadra, unapređenje tehničkih kapaciteta, itd.).

Građani Bosne i Hercegovine, u većini, koja čini 76% podržavaju pristupanje Evropskoj uniji¹⁷. Većina od 64% takođe smatra da evropski put nema alternativu.

5. STANJE RURALNOG RAZVOJA U BIH

Da bi se mogli izvesti adekvatni zaključci vezano za efikasnost zakonskog i strateškog okvira, neophodno je dati kratki prikaz stanja, odnosno trendova u ruralnom razvoju. Posljednjih godina ruralni razvoj je postao jedna od glavnih tema u Bosni i Hercegovini. BiH u svim segmentima stagnira, ali je stanje u ruralnim područjima relativno nepovoljnije. Svi trendovi su negativni, a najlošija situacija je po pitanju depopulacije, nezaposlenosti, niske ekonomske aktivnosti i starosne strukture stanovništva. U UNDP-ovom Izvještaju o humanom razvoju za BiH za 2013. godinu¹⁸ dat je sveobuhvatan prikaz stanja u ruralnim područjima sa preporukom da zadržavanje stanovništva u ruralnim područjima treba da bude eksplicitni politički cilj.

5.1. Ruralni razvoj u brojkama

Osnovni socio-ekonomski pokazatelji¹⁹

U Bosni i Hercegovini 61% stanovništva živi u ruralnim opštinama. U UNDP-ovom Izvještaju gdje su prikazani uporedni podaci urbano/ruralno, kao urbana mjesta su uzeti Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Zenica, Mostar i Bijeljina. Svi ostali gradovi i opštine su svrstani u kategoriju manjih gradova i sela. Većina indikatora pokazuje malu ili neznatnu razliku između urbanih i ruralnih područja. Međutim, pokazatelji koji pokazuju veliku razliku su i najznačajniji u kontekstu socio-ekonomskih uslova života te ćemo dati pregled najznačajnijih pokazatelja:

	Veliki gradovi	Manji gradovi i sela
Migracije na 10.000 stanovnika-	+36	-14
Udio ekonomskih aktivnosti stanovništva	35%	29%
Stopa nezaposlenosti	31%	50%
Prosječna neto-plata	895 KM	715 KM
BDP po glavi stanovnika	10.460 KM	4.730 KM
Obrazovanje u ranom djetinjstvu	22,8%	7,9%

Iz navedenih podataka izvedesni su sljedeći zaključci:

- Ljudi ubrzano napuštaju ruralna područja i sele se u veće gradove. Migracije se dešavaju sporo, ali konstantno u korist urbanih područja. Najveći dio migracionog korpusa čine ljudi u radno-aktivnom dobu, što povlači iseljavanje cijelih porodica, jer oni sa sobom vode i djecu. Zbog toga se mijenja starosna struktura preostalog stanovništva, a ljudski potencijal za razvoj sve više slabi. Ovim trendom ruralna područja će ostati bez stanovništva.
- Ruralna područja imaju ograničene ekonomske mogućnosti, visok stepen nezaposlenosti i niske plate. Stopa nezaposlenosti u cijeloj BiH je previsoka, ali je u ruralnim područjima posebno nepovoljna. I pored migracionog trenda imamo polovinu radno aktivnog stanovništva koje je nezaposleno. Ekonomske aktivnosti su vezane za primarnu industriju koja stvara niži nivo dohotka.

¹⁷ Vijeće ministara BiH. Informacija o rezultatima istraživanja javnog mnijenja u BiH (usvojena 18.05.2016.)

¹⁸ Izvor: UNDP „Ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarnost“,2013. godina

¹⁹ Izvor: UNDP „Ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarnost“,2013. godina

- U ruralnim područjima ljudi su pod većim rizikom od socijalne isključenosti, onemogućen im je pristup mnogim uslugama, posebno zdravstvenim (sekundarni i tercijarni nivo), izvan su fokusa političkog i društvenog života.

Mjere podrške ruralnom razvoju²⁰

Mjere ruralnog razvoja kao način podrške aktivnostima u seoskim područjima, konstantno su na drugom mjestu²¹ u strukturi ukupnog budžeta za poljoprivredu. Dodatno, visina izdvajanja za ove mjere varira i veoma je neujednačena po godinama. Sredstava za podršku ruralnog razvoja su sa 56 miliona KM, koliko je izdvojeno 2012. godine, konstantno smanjivana do 2015. godine kada je i zabilježena najmanja visina sredstava za ruralni razvoj, tek od oko 5 miliona KM, kada je realizovano 4,7 miliona KM, odnosno 4,1% budžeta. Ovaj iznos podrške u 2015. godini je za skoro 14 miliona KM ili 75% manji u odnosu na prethodnu godinu. Iako se generalno može reći da se zadnjih godina za poljoprivredu izdvaja sve manje sredstava, ipak kada je riječ o mjerama ruralne politike, tu su ipak umanjenja značajna, čak višetruka.

Svako povećanje podrške kroz mjere ruralnog razvoja ima za posljedicu smanjenje direktnih podrški i obrnuto. Ovo govori da su ukupni budžeti namijenjeni za podršku poljoprivredi i razvoju ruralnih područja nedovoljni, pa je uzročno-posljedična veza između ove dvije skupine mjera u sistemu podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju u BiH zavisna, kada se iznosi za jednu vrstu podrške povećavaju, istovremeno su smanjene druge podrške.

6. STANJE CIVILNOG SEKTORA U BIH

Civilno društvo, institucionalizovano kao organizacije civilnog društva, nema dugu tradiciju u Bosni i Hercegovini. Civilni sektor u Bosni i Hercegovini je prvi put dobio značaj neposredno nakon rata kada je dao važan doprinos glavnim političkim procesima, kao što su povrat izbjeglica i raseljenih lica, integracija, pomirenje, zaštita ljudskih prava i dr. Trenutno u Bosni i Hercegovini postoji, prema procjeni, preko 15.000 nevladinih organizacija. Primjetan je jaz između kvantiteta i stvarnog uticaja OCD-a u svakodnevnom životu. Stepem razvijenosti kapaciteta OCD-a koje djeluju u oblasti ruralnog razvoja je različit i može se podijeliti u dvije grupe- OCD koje imaju razvijene kapacitete i primarno djeluju iz urbanih sredina i OCD koje imaju nedovoljno razvijene ili većinom nemaju kapaciteta, a djeluju iz ruralnih sredina. Međutim, one su veoma važne za ruralni razvoj, jer su to uglavnom organizacije koje su nastale iz potrebe običnih ljudi da putem udruživanja odgovore na određene društvene probleme. Ove organizacije nemaju dovoljne tehničke, organizacione niti ljudske resurse da aktivno učestvuju u definisanju javnih politika i da apliciraju na donatorska sredstva. Njihov direktan uticaj na društvo je snažan, jer pokušavaju poboljšati status svojih članova i predstavljaju najveći potencijal u zagovaračkim procesima na lokalnom nivou.

Kada govorimo o organizacijama na lokalnom nivou, pored organizacija „projektnog tipa“ koje djeluju u cilju rješavanja određenih socijalnih i društvenih problema ili realizuju male razvojne lokalne projekte (udruženja žena, mladih, povratnika i sl), u civilni sektor spadaju i sportske organizacije, zatim organizacije kojima je dodijeljen poseban status, kao što su: udruženja boraca, ratnih vojnih invalida, crveni krst, udruženja penzionera, različita „hobistička“ udruženja primarno rekreativnog karaktera, kao što su: udruženja lovaca, ribolovoca, planinari, kulturno-umjetnička društva itd.

---

²⁰ Izvor: Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH „Izveštaj iz oblasti poljoprivrede, ishrane i ruralnog razvoja za Bosnu i Hercegovinu za 2015. godinu“, str. 62

²¹ Na prvom mjestu su mjere direktne podrške proizvodnji

Posebna kategorija udruženja, veoma prisutna u BiH su određena „interesna“ udruženja poslovnog tipa, koja okupljaju pojedince ili preuzeća iz sektora privrede (poljoprivreda (proizvođači mlijeka, udruženja stočara, pčelari, voćari itd), drvoprerađivačka industrija, metalska industrija, prehrambeni sektor, klasteri, komore itd). Ova udruženja djeluju od lokalnog do državnog nivoa sa intencijom sve većeg povezivanja i umrežavanja, jer su prepoznali moć koju imaju u pregovaračkim procesima. Motiv njihovog udruživanja je unapređenje položaja njihovih članova kroz unapređenje i poboljšanje poslovnog okruženja u kome djeluju. U zagovaračkim procesima njihova uloga je veoma značajna jer reprezentuju potrebe cijelog sektora i vrlo često su aktivni u procesima predlaganja, izmjene i prilagođavanja zakonskih propisa. Ova udruženja u kontekstu ruralnog razvoja su veoma značajna jer povezuju privatni sektor sa civilnim inicijativama. U formalno-pravnom smislu spadaju u kategoriju civilnog sektora, jer se osnivaju i djeluju u skladu sa zakonima o udruženjima i fondacijama, a suštinski zastupaju interese privatnog sektora, kao jednog od tri sektora u participativnoj demokratiji.

Mreže/koalicije/savezi

U cilju unapređenja saradnje, dijaloga i sveukupnih aktivnosti civilnog i privatnog sektora, formiraju se mreže, koalicije, savezi i druge forme udruživanja. Umrežavanje je prirodan i logičan slijed aktivnosti nevladinih organizacija, koje ovim putem jačaju pregovaračku poziciju u domenu rješavanja socijalnih i društvenih problema. Umrežavanjem se formira kritična masa koja reprezentuje potrebe šireg kruga korisnika i ima veću moć i uticaj na rješavanje problema, davanje preporuka itd. Takođe, umrežavanjem se mobilizuju organizacije sličnih profila te se putem njihovog međusobnog dijaloga, saradnje, razmjene iskustava i znanja formira javni stav po određenim pitanjima, kao što je npr. ruralni razvoj za šta je i osnovana Mreža za ruralni razvoj u BiH.

Umrežavanje ima i drugih benefita, koji se prije svega ogledaju u individualnim benefitima članica mreže putem kojih se otvara mogućnost saradnje, kreiranja i implementacije zajedničkih projekata, učešće u aktivnostima mreže i jačanje sopstvenih kapaciteta.

7. SARADNJA IZMEĐU JAVNOG I NEVLADINOG SEKTORA

Civilni i privatni sektor u širem smislu čine „nevladin sektor“. S druge strane je javni sektor, koji obuhvata institucije vlasti od lokalnog do državnog nivoa. Posebnu kategoriju javno-privatnog sektora čine javna preduzeća koja se osnivaju s ciljem obavljanja djelatnosti od javnog interesa. Odnos javnog i nevladinog sektora u BiH je pun kontroverzi. Javna uprava, koja je po definiciji servis građana, posebno na nižim nivoima vlasti, povjerenu joj ulogu ne obavlja efikasno. Mehanizmi za učešće građana u procesu donošenja odluka nisu jasno definisani ni jednim zakonskim dokumentom. Propisani su poslovnici zakonodavnih institucija, ali na različite načine i bez dovoljne preciznosti. Pored toga, nisu adekvatno promovisani tako da građani, preduzeća i institucije uglavnom nisu ni upoznati sa alatima koji im stoje na raspolaganju. Projekti koji podstiču političku participaciju implementirani su u mnogim opštinama u BiH uz podršku međunarodnih organizacija²². Međutim, u praksi nisu zaživjeli i njihov uticaj nije zadovoljavajući. Za nevladin sektor je ipak važno da ovi mehanizmi postoje. Jednom kreirani i usvojeni u formalno-pravnom smislu pružaju mogućnost da se određenim inicijativama insistirana na njihovoj većoj primjeni. Naravno, postoji polarizacija i na strani javnog sektora, gdje imamo dosta primjera dobre prakse. Uglavnom, stav javnog sektora, posebno jedinica lokalne samouprave zavisi od aktuelne politike i spremnosti načelnika/gradonačelnika na

---

²² United Nations Development Programme (UNDP), Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)

saradnju sa nevladinim sektorom²³. Upravo se najveći dijalog između javnog i nevladinog sektora, tamo gdje ga ima i ostvaruje na nižim nivoima vlasti. Kako se pomjeramo ka višim nivoima vlasti saradnje i dijaloga je sve manje, a suženi su i mehanizmi participacije.

Saradnja između vladinog i nevladinog sektora u BiH ipak evoluirala u pozitivnom pravcu. U početku, u godinama nastajanja civilnog sektora u BiH postojao je ogroman animozitet između javnog i civilnog sektora, bez bilo kakvog dijaloga. U međuvremenu situacija se zaista promijenila na bolje, ne još uvijek na zadovoljavajućem nivou, ali mnogi pozitivni primjeri pokazuju da se situacija poboljšava, od zajednički implementiranih projekata do sporazuma o saradnji vladinog (svih nivoa) i nevladinog sektora. S jedne strane evidentan je uticaj međunarodne zajednice, koja mnoštvo fondova stavlja na raspolaganje pod uslovom zajedničkih aplikacija nevladinih i vladinih organizacija²⁴. S druge strane, primjeri pozitivno implementiranih projekata motivišu javni sektor da sam inicira saradnju sa nevladinim sektorom. Jedinice lokalnih vlasti uz zavisnosti od veličine uglavnom imaju neki organizacioni oblik kancelarije za lokalni razvoj²⁵-neminovnost koja se pojavila sa mogućnošću povlačenja donatorskih sredstava. Uspješnost u provedbi projekata od strane opština zavisi od stepena saradnje sa nevladinim organizacijama, zatim njihove otvorenosti i spremnosti da zajedno apliciraju i implementiraju projekte.

8. MEHANIZMI PARTICIPACIJE U PROCESU DONOŠENJA ODLUKA

8.1. Lokalni nivo

Na lokalnom nivou mehanizmi participacije su raznovrsniji i pružaju veću mogućnost uključivanja, pod uslovom otvorenosti i transparentnosti lokalne samouprave s jedne strane i dobre organizovanosti i informisanosti civilnog sektora s druge strane.

Prema prirodi odnosa komunikacija između javnog i civilnog sektora može biti:

Neposredna – ostvaruje se komunikacija i interakcija između javnog i privatnog/civilnog sektora

Informativna – jednostrano se plasiraju informacije u cilju transparentnosti rada lokalne samouprave

Oblici neposrednog učešća su: Referendum, zbor građana, građanska inicijativa, javna rasprava, radionica, pismeni prijedlozi, primjedbe i sugestije, ankete i drugi oblici koji nisu zabranjeni zakonom.

Koristeći navedene mehanizme nevladin sektor može da učestvuje u pripremi i donošenju planova i programa razvoja, prostornih i urbanističkih planova, budžeta i drugih akata kojima se uređuju prava i obaveze građana.

8.2. Viši nivoi vlasti

Na višim nivoima vlasti, oblici uključivanja javnosti u zavisnosti da li se radi donošenju ili izmjeni zakona ili izradi i donošenju strategija su:

- Prilikom izrade zakona i propisa u BiH u opticaju su tri značajna oblika uključivanja javnosti: konsultacije, javne rasprave i iniciranje amandmana. Konsultacije su oblik koji se koristi u komunikaciji sa izvršnom vlašću, a javne rasprave i amandmani u komunikaciji sa zakonodavnom vlašću;

²³ Na primjer opštine koje su dobile BFC certifikat (Business Friendly Certification) ili su u procesu certifikacije prilagodile su svoje prakse uslovima projekta koji podrazumijeva bržu i efikasniju administraciju u cilju otklanjanja prepreka za brži privredni rast i privlačenje investicija.

²⁴ Na primjer: Projekti UNDP (ILDP- Integrated Local Development Program, LOD- Jačanje lokalne demokratije), Projekat Međunarodne organizacije rada ILO uz finansiranje EU „Lokalna partnerstva za zapošljavanje“

²⁵ U formi lokalne razvojne agencije, odjeljenja, odsjeka ili u najmanjim opštinama jednog zaposlenog

- Prilikom izrade strategija najčešće se koriste dva oblika: uključivanje reprezentativnih predstavnika za određenu oblast u radne grupe i javne rasprave na nacrt strategija.

Javne rasprave su najznačajniji oblik uključivanja javnosti u procesima donošenja zakona, strategija, ekonomskih politika, prostornih i urbanističkih planova itd. Prema osnovnim načelima transparentnosti i otvorenosti javne uprave te u skladu sa mnogobrojnim inicijativama nevladinog sektora koji podstiču građansku participaciju, učešće javnosti bi trebalo biti neupitno i omogućeno od strane svakog zakonodavnog tijela. Situacija u praksi je znatno drugačija i procedure javnih rasprava se najčešće sprovedu pro-forme bez adekvatnog obavještanja i uključivanja javnosti. Posebno negativan trend u bosansko-hercegovačkom zakonodavstvu je donošenje i izmjena sistemskih zakona po hitnoj proceduri bez valjanog obrazloženja. U takvim slučajevima učešće javnosti je veoma ograničeno, a podriva se osnovni demokratski princip participacije građana u procesu donošenja odluka. Zbog značaja koje javne rasprave imaju u participativnoj demokratiji, postoje mnogobrojne inicijative od strane nevladinog sektora u BiH da se one što bolje urede zakonskim propisima.

9. ANALIZA GAP-a

9.1. Istorijski kontekst

Bosna i Hercegovina, kao i zemlje bivše Jugoslavije pa i regiona, prolazi kroz proces tranzicije, odnosno prelaska sa jednog društveno-političkog uređenja na drugi. To su istorijske okolnosti kroz koje su prošle ili prolaze sve države bivšeg socijalističkog uređenja. Države koje su uspjele brzo da prilagode ekonomski i društveno-politički sistem novim uslovima, krenule su putem razvoja, kao npr. Češka, Slovačka i Poljska. U BiH proces tranzicije još uvijek nije zvanično okončan. Loše provedena privatizacija, nedostatak kvalitetnih finansijskih sredstava, nedostatak savremenih tehnologija, nisu pogodovali stvaranju uslova za održivi razvoj. Unutrašnja međunacionalna i politička previranja uticali su na donosioce odluka, koji su kreirali politike radi zadovoljenja jednonacionalnih ili stranačkih ciljeva. U BiH nije postignut koncenzus po pitanju prioriteta koji se tiču održivog razvoja. Zbog toga se BiH u pogledu mnogih pokazatelja nalazi na dnu ljestvice ne samo zemalja regiona, već i šire.

Ruralni razvoj i poljoprivreda u BiH su takođe uslovljene istorijskim okolnostima. Proces urbanizacije, deagrarizacije i industrijalizacije započeti 50-ih godina prošlog vijeka promijenili su osnovna obilježja ruralnih područja. Radikalno se promijenila i osavremenila socijalna struktura tadašnjeg sela. S druge strane nepovoljan položaj seljačke poljoprivrede i ideološke predrasude prema privatnom vlasništvu, ali i neprimjerena razvojna politika prema selu dovela je do izrazite stagnacije i izrazitog zaostajanja mnogih seoskih regija. Industrijalizacijom je bila obuhvaćena cijela BiH tako da danas imamo mnoga manja mjesta sa neiskorištenim/ napuštenim industrijskim objektima i ruralno stanovništvo, koje usljed prekida sa poljoprivrednom tradicijom u prethodnoj generaciji, nema nasleđena znanja i vještine za efikasno bavljenje poljoprivredom.

9.2. Političko i administrativno uređenje

Bosnu i Hercegovinu, zbog njenog administrativnog uređenja, kao što je navedeno naprijed u tekstu, karakteriše komplikovan političko-administrativni sistem. Zbog raspada bivše Jugoslavije, odnosno formiranja BiH kao samostalne države sa specifičnim unutrašnjim uređenjem, BiH je bila prinuđena da u kontekstu funkcionisanja pravne države kreira i usvoji većinu zakonskih rješenja. Pri tome, kao zemlja potencijalni kandidat za prijem u EU, mora da slijedi direktive EU što dovodi do stalnog prilagođavanja propisa, bez unutrašnjeg ustrojstva koje je u stanju da efikasno implementira novu legislativu. S tim u vezi, imamo npr. Zakon o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju, koji je u vezi sa temom ove studije, a njegova primjena u praksi je vrlo ograničena. U vezi sa političkim uređenjem, bitno je naglasiti da je u Republici Srpskoj dominantno stanovište da poljoprivredna politika i politika

ruralnog razvoja treba da ostanu u nadležnosti na nivou entiteta i nižih nivoa, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine suprotan stav i u saglasnosti sa zahtjevom EU da se dio nadležnosti prenese na državu BiH.

Pred BiH je zahtjevan zadatak reforme javne uprave, kao jednog od preduslova za ulazak u Evropsku uniju. Javna uprava u BiH je ocijenjena kao preglomazna, neefikasna i neprofesionalna. Osnovni cilj reforme javne uprave je odgovorna i troškovno efikasna javna uprava, koja će za novce poreskih obveznika biti efikasna u stvaranju ambijenta za bolji život građana BiH.

9.3. Pristup strateškom planiranju

Bosna i Hercegovina kao dio jedinstvenog prostora bivše Jugoslavije, bila je u sistemu centralno-planskog pristupa. U centralno-planskoj privredi sva značajna ekonomsko-društvena pitanja su bila centralno rješavana sa rigidnim planovima koji su bili neelastični i obavezujući. U svijesti većine ovdašnje populacije koja se obrazovala i radila u tom sistemu, prelazak na sistem tržišne ekonomije, podrazumijevao je negiranje bilo kakvog planiranja, a odluke su donošene ad-hoc. Zbog toga se u Bosni i Hercegovini nakon prelaska na uslovno rečeno tržišni sistem privređivanja, u prvih desetak godina, do početka 2000-ih godina nije pristupilo izradi strateških planova, niti pojedinačnih-organizacionih niti opštih razvojnih planova. Međutim, savremeni koncept strateškog planiranja, koji podrazumijeva participativni pristup, uključivanje šire grupe stejkholdera u proces izrade strateškog plana i opredjeljenost da se isti implementira, još uvijek nije zaživio. Uopšte, koncept strateškog planiranja u BiH nije ozbiljno shvaćen. Nosio implementacije razvojnih strategija nisu preuzeli odgovornost za implementaciju mjera i aktivnosti. Nije uspostavljen efikasan mehanizam monitoringa i praćenja. Strategije su u većini situacija spisak želja bez usklađenosti sa organizacionim kapacitetima nosioca implementacije i budžetima. U cilju izgradnje kapaciteta za strateško planiranje, međunarodna donatorska zajednica je ogromnim sredstvima finansirala proces izrade strategija na svim nivoima u BiH²⁶. Najveći problem predstavljaju „naručene strategije“, zbog ispunjavanja zakonskih uslova za postojanjem strategije za određenu oblast ili na određenom nivou. De facto u Bosni i Hercegovini postoje strategije, ali se iste ne implementiraju niti zakonska rješenja podržavaju realizaciju mjera iz strategija.

9.4. Pristup ruralnom razvoju

Bosna i Hercegovina kao pretežno ruralna zemlja²⁷ treba da redefiniše pristup ruralnom razvoju. Iz gore pobrojanih zakonskih i strateških rješenja, ruralni razvoj nije adekvatno politički pozicioniran. Ruralnost Bosne i Hercegovine je u direktnoj vezi sa klimatskim, reljefnim i geografskim obilježjima. Uslovi života su povezani sa prirodnim uslovima, pa tako u BiH imamo razvijeni područja u ravnicima i kotlinama rijeka, gdje su formirana veća naselja i gradovi te nerazvijeni dio kome pripada planinski dio BiH, koji čini 4/5 njene teritorije. Cilj politike ruralnog razvoja u BiH treba da bude i uravnotežen teritorijalni razvoj, odnosno smanjenje razlika između teritorija sa povoljnim naspram teritorija sa nepovoljnijim uslovima života. To znači da bi politika ruralnog razvoja u BiH trebalo da uvaži heterogenost uslova za privređivanje i uslova za život. S obzirom da samo 6,6% prihoda ruralnih domaćinstava dolazi od poljoprivrede, ruralna područja ekonomski zavise od industrije, usluga, trgovine ili naknada države. Inače, još uvijek se industrijalizacija smatra kao najbolji metod u pokretanju regionalnog razvoja (posebno kod nedovoljno razvijenih zemalja) jer ona ima najveći proizvodni multiplikator u pokretanju kumulativnog privrednog razvoja.

---

²⁶ United Nations Development Programme (UNDP), Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)

²⁷ Četvrta u Evropi, posle Crne Gore, Irske i Finske

10. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

10.1. ZAKLJUČCI

- *Na osnovu svih izvedenih činjenica za Bosnu i Hercegovinu generalno se može ustanoviti da nema adekvatnog razvoja, a pogotovo ne ruralnog razvoja.* Trenutno se suočavamo sa ruralnim „nerazvojem, zaostajanjem i propadanjem“. Vladina tijela, zakoni i strategije su smisao sami sebi, nisu u funkciji razvoja. Makroekonomski pokazatelji i projekcije, posebno u kontekstu javnog duga²⁸, zaposlenosti/nezaposlenosti i stope rasta industrijske proizvodnje²⁹ s jedne strane te preglomaznom i preskupom državnom aparatu s druge strane, pokazuju postojanje sistemskih problema, koji se mogu riješiti samo na srednji ili dug rok, i to uz punu posvećenost svih političkih struktura. Naravno, treba početi, vrijedno raditi, biti spreman na odricanja i dosledan ustanovljenom procesu. Da li su političke strukture u BiH spremne, kompetentne, zainteresovane itd? Po svim istraživanjima, izvještajima, monitorinzima kako zvaničnim (vladinim) tako i onima koje provode međunarodne organizacije i domaće nevladine organizacije nisu uopšte ili nisu u dovoljnoj mjeri.
- *Ruralni razvoj nije adekvatno kvalifikovan- umanjen je njegov značaj u domenu provođenja opštih poljoprivrednih politika.* Ruralni razvoj se neopravdano poistovjećuje sa razvojem poljoprivrede, posebno u BiH, gdje od poljoprivrede živi zanemariv procent od 6,6% ruralnih domaćinstava. Vladina tijela (ministarstva) u čijoj je nadležnosti ruralni razvoj, fokusirana su na razvoj poljoprivrede. Stanje lokalne samouprave takođe nije zadovoljavajuće. Neusaglašenost zakona sa principima Evropske povelje o lokalnoj samoupravi i jakih trendova centralizacije vlasti imaju negativne posledice na mogućnost i sposobnost lokalne samouprave da odgovori potrebama lokalnog stanovništva. U Bosni i Hercegovini još uvijek nije izvršeno mapiranje i označavanje ruralnih područja. Nije postignut koncenzus oko pojma „ruralnosti“³⁰ niti se radi na bilo kakvoj metodologiji diferencijacije urbanih, ruralnih i prelaznih naselja. U označavanju ruralnosti se koristi samo demografski faktor, a ni on nije konačno kvantifikovan.
- *Neophodno je intenzivirati proces izrade neophodnih strateških dokumenata u oblasti ruralnog razvoja i kreirati efikasnu metodologiju koja će rezultirati strategijama koje odgovaraju realnim stanjem i potrebama ruralnih područja.* Javna administracija sporo reaguje na zahtjev za što hitnijom izradom strategija. Državna administracija formira preglomazna radna tijela, bez jasno definisanih zadataka, odgovornosti i ciljeva. Privatni i civilni sektor nije adekvatno mapiran (sa reprezentativnim i/ili kompetentnim predstavnicima) te uključen u procese izrade strategija. Procesi izrade strategija predugo traju, a same strategije nisu usklađene sa finansijskim okvirima. Ne postoji adekvatan javni monitoring i evaluacija. U domenu nepostojanja strategija najveći problem za BiH što nema jedinstvene državne strategije, kojom

²⁸ Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma, BiH se čak svrstava u umjereno zadužene države u skladu sa Mastriškim kriterijima zaduženosti (prihvatljivo do 60% BDP-a). Prema podacima koje objavljuje Centralna Banka Bosne i Hercegovine, ukupan javni dug u 2015. godini iznosi 11,928 milijardi KM ili 42,3% BDP-a. Međutim, ekonomsko stanje u državi i stanje u javnim finansijama, nemogućnost finansiranja tekućih obaveza i dospjelih kredita na naplatu, relativizuje navedene podatke.

²⁹ Stopa rasta industrijske proizvodnje u 2015. godini iznosi 2,6% (www.fipa.gov.ba)

³⁰ Prema „Nacrtu smjernica za uvođenje programa LEADER u BiH“ koje je izradilo Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa, kao granica ruralnosti je predviđena prosječna gustina naseljenosti za BiH-prema popisu iz 2013. to je 69 stanovnika naspram granice ruralnosti u EU od 150 stanovnika.

bi se odredili pravci i ciljevi razvoja BiH te strategija ruralnog razvoja uskladila sa opštom državnom strategijom. Ovako imamo situaciju da se rade sektorske strategije, koje su često protivrječne u određenim područjima, pa tako i strategije ruralnog razvoja.

- **Sistemska nerazumijevanje problema sa kojim je suočen ruralni razvoj u BiH djelimično je posljedica nedovoljnih ljudskih kapaciteta.** Nema dovoljno kapaciteta kako na strani javnog tako i na strani civilnog sektora. Nesumnjivo je da postoje određeni kapaciteti. Na strani javnog sektora postoje ljudi koji razumiju problem i posjeduju lični entuzijazam da se određene stvari pokrenu, ali su zarobljeni u mreži političkih odluka i neefikasne administracije. Takođe, na strani civilnog sektora postoje različiti tipovi organizacija, različitih kapaciteta i različitih motiva za uključivanje u razvojne procese, konkretno u oblasti ruralnog razvoja. Velike i jake organizacije vrlo često nemaju motiva da se bave rješavanju opštih problema, ako su oni van domašaja njihovih projektnih aktivnosti. S druge strane, postoje male lokalne organizacije koje žele da mijenjaju društvo i one su možda i garant održivosti, jer osjećaju probleme svoje lokalne zajednice. Međutim, nemaju kapaciteta, ograničenih su ljudskih i finansijskih potencijala.
- **Javna tijela ne prepoznaju potrebu većeg uključivanja civilnog i privatnog sektora u proces izrade zakonskih i strateških dokumenata.** U BiH participativna demokratija postoji samo deklarativno. (Ne)efikasnost zakonskih i strateških rješenja posledica je jednostranog kreiranja istih od strane javnih tijela bez adekvatnih konsultacija sa civilnim i privatnim sektorom. Nevladin sektor nije upoznat sa mehanizmima participacije. S jedne strane evidentna je potpuna zatvorenost javnog sektora, a s druge strane ni nevladin sektor nije osposobljen da pravovremeno reaguje shodno ustanovljenim i dostupnim mehanizmima.
- **Razvoj u BiH je moguć (kako cjeloviti razvoj određenih područja, tako i ruralnih u okviru njih), a dokaz za to su manja mjesta i gradovi u BiH koji su ostvarili natprosječan napredak poslednjih godina u odnosu na ostatak BiH³¹.** Znači, za postizanje razvoja nije potrebno čekati cjelovitu državnu strategiju, niti pristupanje EU. Šta ako se to nikada ne desi? Postoje ogromni neiskorišteni potencijali (privredni, turistički, prirodni) koje je relativno lako mobilisati na lokalnom nivou. I skoro svaka opština u BiH ima neiskorištenih potencijala u većoj ili manjoj mjeri čijom mobilizacijom može ostvariti značajan napredak. Opštine koje su ostvarile napredak u ekonomskom pa posledično tome i u društvenom i socijalnom smislu, odlikuju sljedeće karakteristike: lokalna samouprava posvećena lokalnom razvoju i usvajanjem savremenih trendova u otvorenosti i efikasnosti prema privatnom sektoru, odnosno kreiranju povoljnog poslovnog okruženja s jedne strane i s druge strane, preduzetan privatni sektor sa jasnom vizijom, resursima i preduzetničkom inicijativom.
- **Aktivnosti nevladinog sektora u demokratskim procesima su mnogostruko veće od stvarnog uticaja koji ostvaruju.** Nesumnjivo je da postoji neproporcionalan odnos između obima (i po kvantitetu i po kvalitetu) projekata i aktivnosti koje realizuju OCD-i i stvarnih društvenih i političkih promjena. Čak u određenim oblastima evidentni su retrogradni procesi (npr. transparentnost javne uprave). Razlozi za to su mnogobrojni, kako na strani javnog, tako i na strani civilnog sektora. Ni jedan sektor u BiH nije superioran- svaki sektor ima dosta unutrašnjih slabosti, za otklanjanje kojih su potrebne ne godine, već decenije, da bismo kao društvo bili na nivou zemalja većeg stepena

---

³¹Primjeri: Tešanj, Teslić, Goražde, Žepče

demokratizacije. Demokratizacija je proces na kome se u bosanskohercegovačkom društvu još uvijek mora dosta raditi. Organizovano civilno društvo je najaktivniji promoter demokratskih vrijednosti i značajan korektivni faktor u političkom životu jedne države.

REZIME ZAKLJUČAKA

Izvedeni zaključci pokazuju da stanje u ruralnom razvoju u Bosni i Hercegovini nije ohrabrujuće. Da bi se ruralni razvoj potakao i pokrenuo u zadovoljavajućem pozitivnom smjeru, potrebni su vrijeme, jer je to proces (ništa se spektakularno ne može dogoditi u kratkom vremenu), zatim materijalni i finansijski resursi i na kraju, najvažnija karika, a to su ljudski resursi sa potrebnim kompetencijama, znanjima, vještinama i namjerama da kreiraju promjenu. Uspjeh cjelokupnog procesa zavisi od ponašanja svih aktera. Cilj ove studije je da se na kraju daju preporuke OCD-ovima i mrežama za moguće poboljšanje okvira za održivi ruralni razvoj u BiH. Kao što je navedeno u analizama i zaključcima, najslabija karika u cjelokupnom sistemu je javni sektor koji počiva na komplikovanom i neefikasnom političkom i administrativnom aparatu. U tom kontekstu, cilj nevladinog sektora je da se nametne kao kompetentan i odgovoran partner javnom sektoru, a posledično tome da se što više involvira u administrativne procedure kreiranja strateških i zakonskih rješenja

10.2. PREPORUKE

- **Nastaviti umrežavanje na nacionalnom nivou sa većim uključivanjem javnog i privatnog sektora te akademske zajednice.** Formiranje mreža, koalicija, saveza i drugih oblika udruživanja (u daljem tekstu: mreže) je jedan od najvažnijih faktora u iniciranju i sprovođenju što bolje komunikacije i participacije sa javnim sektorom. Na taj način se formira „kritična masa“ reprezentativnih predstavnika za određenu oblast, čime se osnažuje pregovaračka moć nevladinog sektora. Da bi mreže mogli efikasno ispuniti postavljene ciljeve, moraju stalno da rade na kvalitetnom omasovljenju, mapirajući i uključujući što kompetentnije predstavnike, odnosno organizacije. U tom smislu preporuka za mreže ruralnog razvoja je da putem formalnog ili neformalnog umrežavanja involviraju u svoje aktivnosti privatni sektor i akademsku zajednicu. Takođe, mreža treba da razvija partnerski odnos sa javnim sektorom, da radi na otklanjanju barijera i da insistira na odnosu povjerenja i međusobne saradnje. Preporuka je da se sa javnim sektorom saradnja formalizuje putem memoranduma, sporazuma i sl. radi preuzimanja odgovornosti za postavljenje ciljeve saradnje.
- **Obezbijediti transfer znanja i informacija između svih relevantnih aktera ruralnog razvoja u BiH putem svih dostupnih kanala komunikacije (mediji, web portali, društvene mreže, tematski događaji).** Mobilizacija šire grupe aktera zavisi od njihove informisanosti o aktuelnim temama i aktivnostima koje se realizuju u sektoru ruralnog razvoja. Širenjem informacija se podiže svijest o značaju ruralnog razvoja. Prilikom kreiranja i diseminacije informacija je važno da se u budućem periodu ruralni razvoj stavi u kontekst razvoja ruralnih područja u svim segmentima života, a ne samo poljoprivrede. Preporuka je da svaka informacija sadrži i opšti edukativni dio koji će se odnositi na pojam ruralnog razvoja te tim putem podizati nivo znanja radi boljeg razumijevanja politika ruralnog razvoja.
- **Proaktivnije razvijati saradnju sa međunarodnim organizacijama radi budućih programa ruralnog razvoja u BiH.** Preporuka mrežama je da se proaktivno uključe u procese budućih programiranja podrške ruralnom razvoju u BiH, koje sprovode međunarodne organizacije. Cilj međunarodnih donatorskih organizacija je da identifikuju razvojne potrebe u programskim područjima radi izbora adekvatnih strategija i

operacija. Zajedničko djelovanje u periodu programiranja stvara neophodnu sinergiju interesa između davalaca i korisnika sredstava te garantuje uspješniju realizaciju programa.

- **Jačati mrežu i razvijati kapacitete organizacija na lokalnom nivou, a prema djelostruktu rada pojedinih organizacija (fokusiranje).** Da bi mreža ispunila jednu od svojih funkcija, a to je podrška aktivnostima ruralnog razvoja sa krajnjim korisnicima, potrebno je razvijati kapacitete lokalnih organizacija, koje u većini slučajeva nemaju razvijene kapacitete. Modeli saradnje i podrške su raznovrsni, od uključivanja u projektne aktivnosti mreža i većih organizacija do iniciranja i razvijanja partnerstava sa lokalnim organizacijama. Na taj način osim što se jačaju kapaciteti za provedbu projekata, jačaju se kapaciteti za lobiranje, zagovaranje i političku participaciju na lokalnom nivou.
- **Jačati saradnju svih sektora na lokalnom nivou (javnog, privatnog i nevladinog sektora) putem formalnih i neformalnih oblika organizovanja.** Radi boljeg razumijevanja ruralnog razvoja i uloge koju svi sektori imaju u tom procesu potrebno je jačati saradnju na lokalnom nivou. Lokalne aktere upoznavati sa prednostima zajedničkih akcija na osnovu primjera dobre prakse, prije svega koncepta LEADER te inicirati osnivanje LAG-ova, kao i jačati kapacitete postojećih LAG-ova na ključnim principima, kao što su bottom-up, saradnja i izrada zajedničkih strategija.
- **Inicirati platformu za aktivnu participaciju nevladinog sektora u procesima odlučivanja, donošenju politika i realizaciji strategija u oblasti ruralnog razvoja.** Za mreže je neophodno veće uključivanje u zakonodavne i strateške procese u sektoru ruralnog razvoja na svim nivoima u odnosu na stanje koje je opisano u ovom dokumentu. Preporuka je da mreže iniciraju usvajanje obavezujuće platforme za javni sektor (na svim nivoima, a posebno na državnom i entitetskim nivoima), na osnovu koje bi se pravovremeno, transparentno i na demokratskim principima omogućilo učešće predstavnika nevladinog sektora u javnim raspravama, konsultacijama i radnim grupama za sve zakonske i strateške dokumente u oblasti ruralnog razvoja.
- **Osmisliti modele edukacije za kontinuirano educiranje i jačanje kapaciteta OCD-a i drugih aktera u ruralnom razvoju, a prema njihovom djelostruktu rada i stanju na terenu.** S obzirom da mreže, ukoliko su formalno organizovane djeluju kao OCD-i te da razvijaju i implementiraju projekte, preporuka je da u budućem periodu osmisle i razvijaju modele edukacije u cilju jačanja sopstvenih organizacionih kapaciteta, ali i drugih OCD-a, a sve u cilju osnaživanja cjelokupnog nevladinog sektora u oblasti ruralnog razvoja. Po mogućnosti, i predstavnike javnog sektora uključivati u modele edukacije radi njihovog boljeg razumijevanja procesa. Mnogi predstavnici javnog sektora trenutno ne posjeduju vještine i iskustvo potrebno za aktivan angažman sa organizacijama civilnog društva. Ove aktivnosti trebaju biti bazirane na konkretnim potrebama učesnika sa ciljem kvalitetnije i efikasnije uspostave kapaciteta institucionalnih mehanizama za efikasniji dijalog sa organizacijama civilnog društva.
- **Jačati prisustvo OCD-a u procesima EU integracija i razvoja strateških dokumenata.** OCD-i i mreže imaju mogućnost da uzmu učešće u procesima EU integracija BiH na osnovu javnih konsultacija, tematskih sastanaka i drugih oblika koji su zadati od strane EU. Preporuka je da se OCD-i i mreže pripreme za ovaj proces, koji je već počeo³² te da

³² [https://ekonsultacije.gov.ba/consultations-Upitnik-EK - Poglavlje 11 Poljoprivreda i ruralni razvoj](https://ekonsultacije.gov.ba/consultations-Upitnik-EK-Poglavlje-11-Poljoprivreda-i-ruralni-razvoj)

konstruktivnim prijedlozima daju svoj puni doprinos ispunjavanju uslova BiH u procesu pridruživanja EU.

- **Nastaviti aktivnosti na regionalnom i međunarodnom pozicioniranju Mreže za ruralni razvoj u BiH.** Mreža za ruralni razvoj u BiH, trenutno krovna organizacija koja okuplja OCD-ove u oblasti ruralnog razvoja i članica regionalnih i evropskih mreža³³ u narednom periodu treba da slijedi započete aktivnosti i radi na što boljem pozicioniranju u međunarodnim okvirima, kako putem učešća na događajima tako i putem iniciranja i učešća u zajedničkim projektima sa drugim mrežama.
- **Ubrzati aktivnosti na organizacionom jačanju i uspostavi kvalitetnije strukture MRR u BiH kako bi mogla na efikasan način da odgovori na izazove, uključujući navedene preporuke.** S obzirom da je ovaj dokument nastao po zahtjevu Mreže za ruralni razvoj u BiH, u preporukama gdje god se navodi „mreža“ prvenstveno se misli na MRR u BiH. Da bi Mreža i njene članice (sadašnje i buduće) mogli realizovati navedne preporuke, neophodno je da MRR u BiH ubrza aktivnosti u vezi sa sopstvenim organizacionim jačanjem. Potrebno je da MRR u BiH u što skorijem roku izradi sopstvenu strategiju kojom bi se definisale aktivnosti, nosioci i rokovi te dodjelila odgovornost za realizaciju navedenih preporuka.

LITERATURA

1. Centri civilnih inicijativa BiH (2013). *Izveštaj o stanju učešća građana u odlučivanju u BiH za 2012 godinu*. Banja Luka: CCI. Preuzeto s <http://www.cci.ba/pubs/1/21/1.html>
2. Centri civilnih inicijativa BiH (2014). *Javne rasprave u BiH- Od forme ka suštini*. Tuzla: CCI. Preuzeto s <http://www.cci.ba/pubs/1/21/1.html>
3. Dmitrović, T. (2011). *Izazovi civilnog društva u Bosni i Hercegovini, Analize i preporuke za politike*. Sarajevo: Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini. Preuzeto s <http://www.sif.ba/dok/1386600343.pdf>
4. European Commission (2016). Commission staff working document, *Bosnia and Herzegovina 2016 Report*. Brussels: EC. Preuzeto s http://europa.ba/wp-content/uploads/2016/11/20161109_report_bosnia_and_herzegovina.pdf
5. Federalni zavod za programiranje razvoja (2016). *Konkurentnost Bosne i Hercegovine u 2016*. Sarajevo: FZZPR. Preuzeto s <http://fzzpr.gov.ba/bs/pubs/32/8/konkurentnost-bosne-i-hercegovine>
6. First-Dilić, R. (1983). O pokazateljima za planiranje seoskog razvitka. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, (79-81), 151-165. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/119679>
7. Hauard, M., (2008). *Slabost civilnog društva u postkomunističkoj Evropi*. Beograd: Građanske inicijative. Preuzeto s <http://www.gradjanske.org/slabost-civilnog-drustva-u-postkomunistickoj-evropi/>
8. Inicijativa Građani za Evropu (2013). *Poljoprivreda i ruralni razvoj u BiH- Preporuke civilnog društva za brži put prema EU*. Tuzla: Vesta. Preuzeto s http://www.vesta.ba/files/Poljoprivreda%20i%20ruralni%20razvoj_Analiza%20i%20preporuke.pdf

---

³³ European LEADER Association for Rural Development (ELARD), Balkan Rural Development Network (BNRD), Partnership for Rural Europe (PREPARE)

9. Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine (2015). *Reforma javne uprave u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH. Preuzeto s <http://eu-monitoring.ba/publikacije/page/2/>
10. Lukić, A. (2010). Theorizing Rural Space. *Hrvatski geografski glasnik*, 72.(2.), 74-75. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/64972>
11. Lukić, R. (1971). Civilizaciona revolucija na selu. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, (31-32), 141-145. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/119396>
12. Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH (2016). *Godišnji izvještaj iz oblasti poljoprivrede, ishrane i ruralnog razvoja za Bosnu i Hercegovinu za 2015. godinu*. Sarajevo: MVTEO. Preuzeto s http://www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/default.aspx?id=8247&langTag=sr-SP-Cyrl
13. Odras (2010). *Zajedno za održivi razvoj ruralnih područja*. Zagreb: Odras. Preuzeto s http://www.odraz.hr/media/146901/leader%20prirucnikzajedno%20za%20odrzivi%20razvoj_web.pdf
14. Odras (2014). *Sudjeluju li građani BiH u procesu donošenja odluka*. Zagreb: Odras. Preuzeto s <http://www.odraz.hr/hr/publikacije?page=2>
15. Puljiz, V. (1993). Ljudski faktor i ruralni razvitak Hrvatske. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, (119-120), 11-16. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/119769>
16. Štambuk, M. (1990). Stanovništvo i domaćinstva gradskih i seoskih naselja. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, (107-108), 63-76. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/119720>
17. Transparency International (2016). *Javne rasprave u funkciji otvorene vlasti*. Banja Luka: TI. Preuzeto s <https://ti-bih.org/publikacije-istrasivanja/>
18. United Nations Development Programme UNDP, (2013). *Ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini: Mit i stvarnost*. Preuzeto s http://www.ba.undp.org/content/dam/bosnia_and_herzegovina/docs/Research&Publications/NHDR/2013/NHDR2013/BiH_NHDR_Brochure.pdf?download
19. Vijeće Ministara BiH (2015). *Reformaska agenda za Bosnu i Hercegovinu za period 2015-2018. godina*. Preuzeto s http://www.vijeceministara.gov.ba/home_right_docs/default.aspx?id=20727&langTag=bs-BA
20. Župljanin, S. (2011). Održivost lokalnog i ruralnog razvoja u BiH. *SVAROG: Naučno- stručni časopis za društvene i prirodne nauke*, No. 3, 79-93. Preuzeto s <http://svarog.nubl.org/svarog/izdanja/>

Internet stranice institucija:

1. Direkcija za evropske integracije <http://www.dei.gov.ba/>
2. European Commission/Agriculture and rural development http://ec.europa.eu/agriculture/index_en
3. Federalno Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva <http://fmpvs.gov.ba/>
4. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mps/Pages/default.aspx>
5. Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH <http://www.mvteo.gov.ba/>
6. Vlada Brčko Distrikta <http://www.bdcentral.net/>